ДАНІ ПРО АВТОРІВ
Ігнатенко Микола Миколайович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, Університет Григорія Сковороди в Переяславі
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, 08401, Україна
e-mail: professorignatenko@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5713-7951
Мармуль Лариса Олександрівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, Університет Григорія Сковороди в Переяславі
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, 08401, Україна
e-mail: marmul61@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5589-9338
Романюк Ірина Анатоліївна, доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму та економіки, Криворізький державний педагогічний університет
проспект Гагаріна, 54, м. Кривий Ріг, 50086, Україна
e-mail: romaniuk.iryna@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9257-2043

DATA ABOUT THE AUTHORS
Ihnatenko Mykola, doctor of economic sciences, professor, Head of the Department of Economics, Hryhoriy Skovoroda University in Pereyaslav
Str. Sukhomlinskoho, 30, Pereyaslav, 08401, Ukraine
e-mail: professorignatenko@ukr.net
Marmul Larisa, doctor of economic sciences, professor, professor of the Department of Economics, Hryhoriy Skovoroda University in Pereyaslav
Str. Sukhomlinskoho, 30, Pereyaslav, 08401, Ukraine
e-mail: marmul61@ukr.net
Romaniuk Iryna, doctor of economic sciences, associate professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Economics, Kryvyi Rih State Pedagogical University
Avenue Gagarina, 54, Kryvyi Rih, 50086, Ukraine
e-mail: romaniuk.iryna@ukr.net

УДК 657.633.5 https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-57-51-57

ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ: ВІТЧИЗНЯНА ТА МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА

Калюга Є. В.,
Грищук Г. В.

Актуальність теми дослідження. *В умовах глобалізації національної економіки спостерігається посилення ринкової конкуренції й ускладнення управління виробництвом продукції рослинництва, що суттєво впливає на контрольний процес та трансформує підходи до його організаційно-методологічних засад з урахуванням зарубіжного досвіду. На сучасному етапі розвитку система внутрішнього контролю малих підприємств відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування та реалізації потреб користувачів в інформації з метою прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо виробничої діяльності.*

Постановка проблеми. *Дослідження системи внутрішнього контролю виробничої діяльності дасть можливість перейти від традиційно пасивного контролю до його активних форм задля виявлення негативних явищ у діяльності малих підприємств, відхилень витрат від норми та визначення причин і шляхів усунення цих недоліків.*

Аналіз останніх досліджень і публікацій. *Питання сутності, ролі та місця внутрішнього контролю на малих підприємствах досліджували такі провідні науковці як Богданюк О. В., Вдовенко Н. М., Дерій В. А., Коцупатрий М. М., Маргасова В. Г., Марчук У. О., Савчук В. К., Садовська І. Б., Пархоменко В. М., Пилипів Н. І. та ін.*

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. *Зазначені вище питання актуалізуються у зв'язку останніми економічними подіями, а саме наслідками пандемії COVID-19 та введенням воєнного стану на території України, що зумовлюють появу нових ризиків сільськогосподарського виробництва та розробку заходів внутрішнього контролю щодо їх попередження.*

Постановка завдання, мети дослідження. *У ході проведеного дослідження поставлено такі завдання: визначити особливості проведення внутрішнього контролю на малих підприємствах відповідно до вітчизняної та міжнародної практики; дослідити елементи, прийоми та етапи проведення внутрішнього*

© **Калюга Є. В., Грищук Г. В. 2023**

контролю на малих сільськогосподарських підприємствах. Метою роботи є надати характеристику системі внутрішнього контролю виробничої діяльності малих сільськогосподарських підприємств.

Методи та методологія дослідження. *Теоретико-методологічною основою наукового дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання явищ та процесів: аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстрагування, монографічний, системний і логічний методи.*

Викладення основного матеріалу (результати роботи). *Охарактеризовано особливості проведення внутрішнього контролю на малих підприємствах відповідно до вітчизняної та міжнародної практики. Проведене дослідження діяльності малих підприємств свідчить про недосконаліть організації системи внутрішнього контролю, що безпосередньо впливає на величину виробничих витрат. Визначено основні елементи, прийоми та етапи проведення внутрішнього контролю на малих сільськогосподарських підприємствах з метою дотримання їх послідовності.*

Галузь застосування результатів. *Результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності малих сільськогосподарських підприємств.*

Висновки. *Система внутрішнього контролю витрат виробництва та собівартості реалізації продукції рослинництва на малих підприємствах має бути побудована таким чином, щоб своєчасно інформувати керівництво про необхідність проведення коригуючих та попереджувальних заходів на основі прийняття ефективних управлінських рішень.*

Ключові слова: *внутрішній контроль, процедури контрою, внутрішнє контрольне середовище, облікова система, ризики, витрати, собівартість, малі підприємства, сільськогосподарське виробництво.*

INTERNAL CONTROL OF PRODUCTION ACTIVITY IN SMALL ENTERPRISES: DOMESTIC AND INTERNATIONAL PRACTICE

Kaliuha Yevheniia,
Hryshchuk Hanna

Relevance of research topic. *In the conditions of globalization of the national economy, there is an increase in market competition and the complication of plant production management, which significantly affects the control process and transforms approaches to its organizational and methodological foundations, taking into account foreign experience. At the current stage of development, the internal control system of small enterprises plays an important role in ensuring the effective functioning and implementation of users' needs for information in order to make informed management decisions regarding production activities.*

Formulation of the problem. *The study of the system of internal control of production activity will provide an opportunity to move from traditionally passive control to its active forms in order to identify negative phenomena in the activities of small enterprises, cost deviations from the norm and determine the causes and ways of eliminating these shortcomings.*

Analysis of recent research and publications. *The issue of the essence, role and place of internal control at small enterprises was investigated by such leading scientists as Bohdanyuk O. V., Vdovenko N. M., Derii V. A., Kotsupatrij M. M., Margasova V. G., Marchuk U. O., Savchuk V. K., Sadovska I. B., Parkhomenko V. M., Pylypiv N. I. etc.*

Selection of unexplored parts of the general problem. *The above-mentioned questions are updated in connection with the latest economic events, namely the consequences of the COVID-19 pandemic and the introduction of martial law on the territory of Ukraine, which lead to the emergence of new risks of agricultural production and the development of internal control measures to prevent them.*

Setting the task, the purpose of the study. *In the course of the conducted research, the following tasks were set: to determine the specifics of conducting internal control at small enterprises in accordance with domestic and international practice; to investigate the elements, methods and stages of internal control at small agricultural enterprises. The purpose of the work is to provide a description of the system of internal control of the production activity of small agricultural enterprises.*

Method or methodology for conducting research. *The theoretical and methodological basis of scientific research is general scientific and special methods of learning phenomena and processes: analysis, synthesis, induction, deduction, analogy, abstraction, monographic, systematic and logical methods.*

Presentation of the main material (results of work). *The features of internal control at small enterprises in accordance with domestic and international practice are characterized. The conducted study of the activities of small enterprises shows the imperfection of the organization of the internal control system, which directly affects the amount of production costs. The main elements, methods and stages of internal control at small agricultural enterprises are defined in order to observe their sequence.*

The field of application of results. *The results of the research can be used in the practical activities of small agricultural enterprises.*

Conclusions. *The system of internal control of production costs and cost of sales of plant products at small enterprises should be built in such a way as to timely inform the management of the need for corrective and preventive measures based on effective management decisions.*

Keywords: *internal control, control procedures, internal control environment, accounting system, risks, costs, cost, small enterprises, agricultural production.*

JEL Classification: *M40, M42*

Актуальність теми дослідження. Малі підприємства функціонують в умовах планування витрат на вирощування продукції рослинництва та оцінки перспектив їх розвитку. На ці процеси безпосередньо впливають як кон'юнктура ринку, державна підтримка, так і ефективна система внутрішнього контролю за виробничими процесами. У зв'язку з цим однією з нагальних проблем діяльності малих підприємств є налагодження внутрішнього контролю витрат виробництва та собівартості реалізованої продукції рослинництва як основного засобу підвищення конкурентоспроможності та забезпечення ефективності діяльності. Адже головною метою внутрішнього контролю є визначення проблемних питань та недоліків під час формування собівартості, своєчасне їх виправлення та недопущення помилок в подальшому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі проблеми сутності, ролі та місця контролю в системі управління на рівні підприємств розглядались багатьма науковцями. Серед яких Богданюк О. В., Савчук В. К., Садовська І. Б. [1], Вдовенко Н. М., Маргасова В. Г. [2], Дерій В. А. [3], Коцупатрий М.М., Марчук У. О. [4], Пархоменко В. М. [5], Пилипів Н.І. [6] та ін. Наукові здобутки вчених з питань контролю є безперечно вагомим вкладом в науку. Проте, слід зазначити, що подальшого дослідження потребують визначення сутності внутрішнього контролю й особливості його проведення щодо визначення собівартості з метою мінімізації витрат, збільшення обсягів виробництва та якості продукції рослинництва.

Метою дослідження є охарактеризувати систему внутрішнього контролю виробничих витрат і собівартості реалізованої продукції рослинництва як дієвого механізму підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності малих сільськогосподарських підприємств.

Завдання дослідження. Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання: визначити особливості проведення внутрішнього контролю відповідно до вітчизняної та міжнародної практики; дослідити елементи, прийоми та етапи проведення внутрішнього контролю на малих сільськогосподарських підприємствах.

Методи та методологія проведення дослідження. Теоретико-методологічною основою наукового дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання явищ та процесів. Зокрема, аналіз (вивчення особливостей проведення внутрішнього контролю на малих підприємствах), індукція (дослідження процесу внутрішнього контролю виробничої діяльності), дедукція (обґрунтування теоретико-методичних положень внутрішнього контролю на малих підприємствах), аналогія (порівняння методики здійснення внутрішнього контролю відповідно до вітчизняної та міжнародної практики), монографічний (при опрацюванні наукових публікацій, фахової літератури) і логічний (з метою узагальнення результатів проведеного дослідження та формування висновків).

Результати дослідження. Відповідно до Міжнародного стандарту аудиту 265 «Повідомлення інформації про недоліки внутрішнього контролю тим, кого наділено найвищими повноваженнями, та управлінському персоналу» на малих підприємствах зазвичай відсутній розподіл ролей управління та найвищого управління, оскільки здебільшого власник виконує обидві ролі і таким чином самостійно може здійснювати більш ефективний контроль. Однак домінування однієї особи в управлінні може бути потенційним недоліком внутрішнього контролю, адже існує можливість нехтування заходами контролю управлінським персоналом [7]. У Міжнародному стандарті аудиту 315 «Ідентифікація та оцінювання ризиків суттєвого викривлення через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища» визначено, що малі підприємства можуть використовувати менш структуровані заходи та простіші процеси і процедури для досягнення своїх цілей. Проте контроль може бути неефективним у випадку, коли інформація, яка створюється в цілях внутрішнього контролю (наприклад, оперативний Звіт про відхилення), не є ефективним, оскільки особа, відповідальна за огляд інформації, не розуміє його призначення або не вживає відповідних заходів [8]. Отже, внутрішній контроль розробляється, запроваджується та ведеться для реагування на виявлені ризики, які перешкоджають досягненню цілей малих підприємств, що стосуються:

- достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності;
- дотримання положень нормативно-правових документів;
- ефективності та результативності його діяльності у частині витрат.

У Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [9] передбачено, що малі підприємства самостійно розробляє систему внутрішнього контролю, відповідальність за організацію якої покладається на керівництво. Це обумовлює необхідність приділяти достатньо уваги налагодженню ефективної системи контролю за виробничої діяльністю. Встановлено, що на практиці досліджуваних малих підприємств контрольні процедури виконуються на кінець звітного періоду на підставі аналізу відхилень фактичних витрат від нормативних. Такий контроль попереджує економічно недоцільні господарські операції й призводить до прийняття ефективних рішень стосовно оптимізації рівня витрат. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне розкрити особливості впровадження системи внутрішнього контролю витрат виробництва та собівартості продукції рослинництва на малих підприємствах.

Внутрішній контроль необхідно здійснювати з метою мінімізації витрат у процесі виробництва. Головною метою здійснення такого контролю є: встановлення конкурентоспроможних видів і назв сільськогосподарської продукції рослинництва та питомої ваги їхніх витрат у загальних витратах досліджуваних малих підприємств; визначення сум витрат на нову сільськогосподарську техніку, технології та питому їх вагу у капітальних витратах підприємств; встановлення сум і структури собівартості конкурентоспроможних видів продукції рослинництва [3].

У процесі проведення внутрішнього контролю перевіряються виконання обсягів виробництва продукції рослинництва в розрізі їх видів; дотримання норм списання ресурсів на витрати на виробництва; ефективність використання основних засобів та нематеріальних активів виробничого призначення; фіксування простоїв,

пов'язаних з поломками сільськогосподарських машин і механізмів, простоїв через відсутність замовлень, сировини й матеріалів. Отже, система внутрішнього контролю повинна будуватись на таких елементах як:

• впровадження ефективних процедур санкціонування господарських операцій з витратами на виробництво продукції рослинництва;

• наявність своєчасної та інформативної системи документування господарських операцій при формуванні собівартості реалізованої продукції рослинництва.

Важливим напрямом формування системи внутрішнього контролю собівартості продукції рослинництва є розкриття її основних елементів: середовище контролю та пов'язані з цим ризики, дані бухгалтерського обліку та процедури контролю (рис. 1).

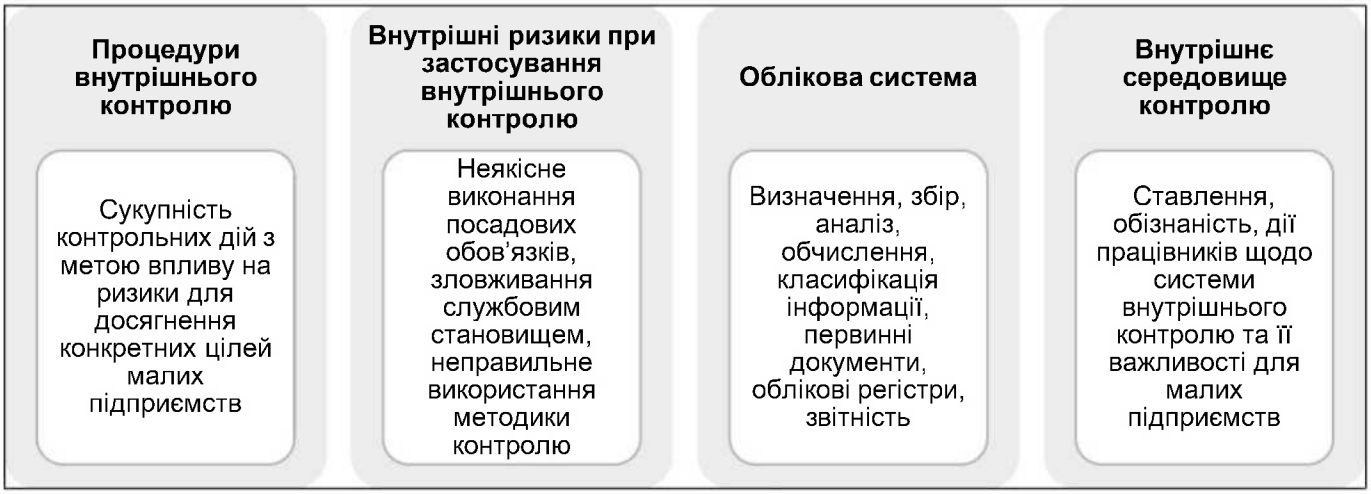

Рисунок 1. Елементи системи внутрішнього контролю собівартості продукції рослинництва

Джерело: систематизовано авторами на підставі [10; 11].

Внутрішній контроль собівартості продукції рослинництва проводиться в процесі господарської діяльності і дає можливість вчасно виявляти недоліки, вивчати причини їх виникнення, встановлювати винних осіб і вживати заходи щодо їх усунення. Вважаємо, що на досліджуваних малих підприємствах внутрішній контроль витрат виробництва та собівартості реалізованої продукції рослинництва доцільно здійснювати за такими напрямами:

• документальний контроль за даними бухгалтерського обліку (облікова політика, первинні документи, регістри обліку, Робочий план рахунків, звітність);

• фактичний контроль (за статтями витрат; за виробничими процесами та їх відповідність технологічним картам).

Перш за все, необхідно дослідити проведення внутрішнього контролю в обліковій системі за наступними етапами (табл. 1).

Таблиця 1. Етапи проведення документального внутрішнього контролю витрат виробництва та формування собівартості реалізованої продукції рослинництва

Етапи	Прийоми	Джерело інформації	Значення
Визначення об'єкту контролю (витрат)	Документальний	Первинні документи	Дозволяє виявити відхилення фактичних даних від нормативних
Перевірка дотримання положень облікової політики	Документальний	Робоча інструкція з обліковій політики	Дозволяє визначити відповідність затверджених варіантів ведення обліку та їх застосування в практичній роботі
Перевірка правильності оформлення первинних документів	Документальний	Первинні документи	Визначає недоліки та можливість їх усунути
Перевірка нормативних даних	Фактичний Документальний	Первинні документи	Виявляє відхилення від норм за окремими статтями витрат (матеріальними та трудовими)
Перевірка відображення операцій на рахунках бухгалтерського обліку	Документальний	Первинні документи, регістри	Обґрунтовує точність визначення собівартості і фінансового результату діяльності
Перевірка достовірності показників звітності	Документальний	Дані синтетичного та аналітичного обліку	Визначає точність відображення фінансових результатів діяльності

Джерело: узагальнено авторами на підставі [5; 6].

У таблиці 1 представлена послідовність здійснення контролю собівартості: від визначення об'єктів витрат, відображення господарських операцій в обліку до формування звітності. Визначені етапи проведення внутрішнього контролю сприятимуть ефективному функціонуванню такої системи, визначенню причин відхилень від норм, аналізу невикористаних ресурсів тощо. Проведені дослідження впровадження системи внутрішнього контролю (документального та фактичного) на малих підприємствах дали підстави визначити виявлені порушення.

При проведенні внутрішнього контролю облікової політики за допомогою методу зіставлень і порівнянь встановлено невідповідність даних Головної книги та форм фінансової звітності («Балансу» (ф. № 1-м), «Звіту про фінансові результати» (ф. № 2-м)). За допомогою проведеного аналізу визначено, що протягом 2020–2021 років у формах фінансової звітності були завищені показники собівартості, що безпосередньо впливає на фінансовий результат до оподаткування. Крім того, обов'язковим є співставлення показників по формах фінансової звітності.

На практиці досліджуваних малих підприємств розповсюдженим до використання є метод арифметичних підрахунків фактичних витрат та їх порівняння із плановими, що передбачені технологічною картою. Співставлення таких даних дає змогу у розрізі проведених робіт відслідковувати значні перевитрати, встановлювати причини і виконавців, а також впливати на них з метою недопущення у майбутньому.

На малих підприємствах використання методу нормативно-правового регулювання ведення обліку та складання звітності є обов'язковим. Проте, за результатами проведення внутрішнього контролю на досліджуваних підприємствах встановлено недотримання чинного законодавства у частині встановлення термінів виплати лікарняних за перші п'ять днів за рахунок підприємства.

При проведені річної інвентаризації на досліджуваних малих підприємствах встановлено невідповідність списання посадкового матеріалу, зазначеного у первинних документах, та його нормативами.

У рослинництві процес виробництва є тривалим, тому фактичне обстеження посівів сільськогосподарських культур і візуальний огляд його якісних характеристик є необхідним. У процесі проведення контролю встановлено втрату врожаю сільськогосподарських культур за рахунок перенасичення земельних ділянок мінеральними добривами. Це дало змогу оперативно відреагувати на знищення врожаю та передбачити вирощування іншої культури на цій земельній ділянці.

Найбільш розповсюдженим методом фактичного контролю є система GPS-моніторинг витрат палива, насіння, добрив, засобів захисту рослин. На досліджуваних підприємствах були виявлені окремі випадки, коли GPS-датчики на сільськогосподарській техніці не працювали внаслідок оновлення програмного забезпечення, що спричинило перевитрату палива з вини комбайнера.

Дослідження діючої системи внутрішнього контролю малих підприємств аграрного сектору економіки свідчить про недосконалість її проведення у процесі вирощування продукції рослинництва, якому притаманний ретроспективний характер. Тобто контрольні операції та процедури виконуються на кінець звітного періоду на підставі аналізу відхилень від нормативних витрат. Такий контроль ускладнює попередження економічно недоцільних господарських операцій та призводить до прийняття неефективних рішень стосовно оптимізації рівня витрат. У зв'язку з цим доцільним є застосування одночасного здійснення оперативного контролю за витратами на вирощування продукції рослинництва та контролю за технологією виробництва, враховуючи особливості діяльності сільськогосподарських підприємств. Даний процес включає в себе порівняння фактично понесених витрат й обсягів робіт і відповідно до кошторису. Таким чином, відбувається безперервне відстеження руху матеріальних цінностей, продукції рослинництва та незавершеного виробництва з метою накопичення і групування витрат за об'єктами обліку для співставлення фактичних і нормативних даних. На підставі проведеного дослідження вважаємо, що зазначена пропозиція надасть можливість аналізувати виявлені відхилення, встановити причини їх утворення та розробити практичні рекомендації стосовно їх усунення.

Крім того, варто наголосити, що фактичний контроль необхідно проводити по процесно в розрізі калькуляційних статей витрат, які відіграють важливу роль при встановленні джерел їх утворення та визначенні впливу факторів виробництва на зміну фактичних і нормативних показників. Дослідження структури витрат на виробництво продукції рослинництва показало, що матеріальні та трудові витрати є головними елементами та становлять понад 60 % усіх виробничих витрат [12]. Тому зазначений підхід забезпечить всебічне вивчення витрат на виробництво продукції рослинництва за рахунок їх деталізації для кожної операції технологічного процесу, що сприяє підвищенню можливості контролювати хід виконання польових робіт.

Висновки і перспективи подальших наукових досліджень. Отже, система внутрішнього контролю витрат виробництва та собівартості реалізації продукції рослинництва має бути побудована таким чином, щоб своєчасно інформувати керівництво про необхідність проведення коригуючих та попереджувальних заходів на основі прийняття ефективних управлінських рішень. Одним із шляхів підвищення ефективності управління витратами є вдосконалення її складових елементів, а саме системи контролю в частині переорієнтації від традиційно пасивного контролю до його активних форм, які утворюють контрольно-аналітичне забезпечення для виявлення не тільки негативних явищ у діяльності малих підприємств та відхилень від норми, а й визначення причин та шляхів усунення цих недоліків.

Список використаних джерел

1. Савчук В., Садовська І., Богданюк О. Аналітичний контроль витрат виробництва і собівартості сільськогосподарської продукції. Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки). 2022. № 2. С. 60–63. URL: http://es.khpi.edu.ua/article/view/268693

2. Маргасова В. Г., Вдовенко Н. М. Еволюція наукових поглядів на облік витрат і контроль собівартості продукції рослинництва. Актуальні питання у сучасній науці. 2023. № 1 (7). С. 69–79. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/3380/3395

3. Дерій В. А. Теоретико-методологічні засади обліку і контролю витрат та доходів підприємств : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09. Тернопіль : ТНЕУ, 2012. 471 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/1791/1/dis.pdf

4. Коцупатрий М. М., Марчук У. О. Внутрішньогосподарський контроль в управлінні діяльністю сільськогосподарських підприємств : монографія. Вінниця : ПП «ТД «Едельвейс і К», 2014. 268 с.

5. Пархоменко В. М. Бухгалтерський облік, внутрішній контроль і економічний аналіз витрат на поліпшення якості продукції: проблеми теорії та методології : монографія. Житомир : ЖДТУ, 2012. 560 с.

6. Пилипів Н. І. Облік і контроль затрат на газотранспортних підприємствах : монографія. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. 364 с.

7. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Видання 2016–2017. Ч. 1. 1142 с. URL: https://mof.gov.ua/storage/ files/%D0%9C%D0%A1%D0%90%202016-2017_%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%201(1).pdf

8. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Видання 2016–2017. Ч. 2. 533 с. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9C%D0%A1%D0%90%202016-2017_%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%202(1).pdf

9. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14

10.Грищук Г.В. Облік витрат і контроль собівартості продукції рослинництва : дис. … д-ра філософії : 071 – облік і оподаткування. НУБіП України. Київ, 2023. 230 с. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u145/dis_grishchuk.pdf

11.Hryshchuk H., Kaliuha Ye., Kuprina N., Onegina V., Kashperska A. Information systems for cost control of current biological assets of crop production. Journal of Information Technology Management. Special Issue: Digitalization of Socio-Economic Processes. Vol. 14. 2022. P. 78–103. DOI 10.22059/JITM.2022.88882. URL: https://jitm.ut.ac.ir/article_88882.html

12.Сільське господарство України за 2021 рік: статистичний збірник. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm

References

1. Savchuk, V., Sadovska, I., Bohdaniuk, O. (2022). Analitychnyi kontrol vytrat vyrobnytstva i sobivartosti silskohospodarskoi produktsii [Analytical control of production costs and cost of agricultural products]. Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «Kharkivskyi politekhnichnyi instytut» (ekonomichni nauky) – Bulletin of the National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» (economic sciences), 2, 60–63. URL: http://es.khpi.edu.ua/article/view/268693 [in Ukr.].

2. Marhasova, V. H., Vdovenko, N. M. (2023). Evoliutsiia naukovykh pohliadiv na oblik vytrat i kontrol sobivartosti produktsii roslynnytstva [The evolution of scientific views on cost accounting and cost control of crop production]. Aktualni pytannia u suchasnii nautsi – Current issues in modern science, 1 (7), 69–79. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/3380/3395 [in Ukr.].

3. Derii, V. A. (2012). Teoretyko-metodolohichni zasady obliku i kontroliu vytrat ta dokhodiv pidpryiemstv [Theoretical and methodological principles of accounting and control of costs and revenues of enterprises] : dyss. ... doct. ekon. nauk: spets. 08.00.09 – diss. ... doct. econ. Sciences: specialist 08.00.09. Ternopil, 471. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/1791/1/dis.pdf [in Ukr.].

4. Kotsupatryi, M. M., Marchuk, U. O. (2014). Vnutrishnohospodarskyi kontrol v upravlinni diialnistiu silskohospodarskykh pidpryiemstv [Internal control in the management of agricultural enterprises], Edelveis i K, Vinnitsa, 268. [in Ukr.].

5. Parkhomenko V. M. (2012). Bukhhalterskyi oblik, vnutrishnii kontrol i ekonomichnyi analiz vytrat na polipshen-nia yakosti produktsii: problemy teorii ta metodolohii [Accounting, internal control and economic analysis of costs for improving product quality: problems of theory and methodology]. Zhytomyr: ZhDTU, 560. [in Ukr.].

6. Pylypiv, N. I. (2007). Oblik i kontrol zatrat na hazotransportnykh pidpryiemstvakh [Accounting and control costs for gas transportation enterprises], VDV TsIT, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 364. [in Ukr.].

7. Ministry of Finance of Ukraine (2017), «International standards for quality control, audit, inspection, other assurance and related services», 1, 1142. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9C%D0%A1%D0%90%202016-2017_%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%201(1).pdf [in Ukr.].

8. Ministry of Finance of Ukraine (2017), «International standards for quality control, audit, inspection, other assurance and related services», 2, 533. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9C%D0%A1%D0%90%202016-2017_%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%202(1).pdf [in Ukr.].

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999). The Law of Ukraine «On accounting and financial reporting in Ukraine». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text [in Ukr.].

10.Hryshchuk, H.V. (2023) Oblik vytrat i kontrol sobivartosti produktsii roslynnytstva [Cost accounting and cost control of crop production]: dys. … d-ra filosofii: 071 – oblik i opodatkuvannia – thesis … PhD: 071 – accounting and taxation. Kyiv, 230 p. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u145/dis_grishchuk.pdf [in Ukr.].

11.Hryshchuk, H., Kaliuha, Ye., Kuprina, N., Onegina, V., Kashperska, A. (2022). Information systems for cost control of current biological assets of crop production. Journal of Information Technology Management. Special Issue: Digitalization of Socio-Economic Processes, 14, 78–103. DOI 10.22059/JITM.2022.88882. URL: https://jitm.ut.ac.ir/article_88882.html [in Eng.].

12.Agriculture of Ukraine for 2021: statistical collection. The official site of the State Statistics Service of Ukraine. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm [in Ukr.].

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Калюга Євгенія Василівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку та оподаткування
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
вул. Героїв Оборони, 11, Київ, 03041, Україна,
e-mail: kalygae@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-9057-7476

Грищук Ганна Валеріївна, доктор філософії, старший науковий співробітник відділу дослідження публічних фінансів Науково-дослідного інституту фінансової політики
Державний податковий університет
вул. Університетська, 31, Ірпінь, 08200, Україна
e-mail: ann.umerova@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-9532-7265

DATA ABOUT THE AUTHORS

Yevheniia Kaliuha, D.Sc. in Economics, Professor, Professor of the Department of Accounting and Taxation
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
str. Heroyiv Oborony st, 11, Kyiv, 03041, Ukraine
e-mail: kalygae@ukr.net

Hanna Hryshchuk, PhD, Senior Research Officer of the Department of Public Finance Research, Research Institute of Financial Policy
State Tax University
Str. University, 31, Irpin, 08200, Ukraine
e-mail: ann.umerova@gmail.com

УДК: 330.3 https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-57-57-62

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БІЗНЕС-ЕКОСИСТЕМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Квятко Т. М.

Предметом дослідження *є теоретико-методологічні засади бізнес-екосистем компаній.*

Метою дослідження *є вивчення особливостей процесу формування та розвитку екосистем, а також параметрів які впливають на стан її розвитку в середньостроковому та довгостроковому періоді.*

Методологічною основою статті є *теоретичні положення інноваційної економіки, сукупність загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: індукції та дедукції, системно-структурного аналізу та синтезу, аналогії та моделювання, економіко-статистичний метод, абстрактно-логічний метод та монографічний метод.*

Результати роботи. *Встановлено, що у сучасних стрімко змінних умовах ринку формування екосистем компаніями є прогресивним напрямком економічного розвитку. Однак ці бізнес-моделі повинні бути повністю пов'язані з бізнесом, точніше малий та середній бізнес повинен складати фундаментальну основу екосистеми, головним ресурсом якого має бути людський капітал та інформація. Концентрація цих складових надасть змогу суб'єкту бізнесу розробляти нову та модернізувати існуючу продукцію, тим самим значно краще задовольняти потреби споживачів та, як наслідок, впроваджувати наступні етапи інноваційного розвитку людства.*

Галузь застосування результатів. *Результати можуть бути використані у діяльності аграрних, переробних та торгівельних підприємств, а також у науково-освітньому процесі аграрними університетами.*

Висновки. *Розвиток IT-технологій провокує зміни в природі конкуренції: вже найближчим часом на ринку конкуруватимуть не окремі учасники ринкових відносин, а нові бізнес-моделі, такі як екосистеми, які спроможні якнайповніше задовольнити запити та очікування споживачів. Враховуючи сучасні тенденції розвитку в міжнародному бізнес-середовищі можна легко спрогнозувати, що в майбутньому окремі суб'єкти економічних відносин не зможуть утримувати лідируючи позиції в якомусь сегменті ринку, а на їх місце прийдуть бізнес-моделі, які здатні концентрувати свої зусилля не лише на виробництві конкурентної продукції. Враховуючи останні події, рівень корупції, частку тіньової економіки та динаміку макрофінансових*

© **Квятко Т. М. 2023**

ЗМІСТ

Економіка знань, інноваційна економіка

БОЙКО О. М., КУЧЕРЕНКО С. Ю. Сучасні виклики інноваційного розвитку промислових підприємств 5
ГОРОШКОВА Л. А., МАСЛОВА О. В., ЧОРНОБУК Д. О. Ринок праці та технології підготовки кадрів для повоєнного відновлення України 15
ЩЕРБАК Л. В. Інформаційне забезпечення навчального процесу при вивченні питань щодо інноваційних технологій у туризмі.....27

Економіка та управління

ГОРОШКОВА Л. А., МЕНЬШОВ О. І., ВАСИЛЬЄВА О. О., СУМЕЦЬ О. М., РИЖИКОВ І. В. Логістичні технології управління потенціалом морських та річкових перевезень України.....32
ІГНАТЕНКО М. М., МАРМУЛЬ Л. О., РОМАНЮК І. А. Розвиток конкурентних стратегій підприємств в умовах глобалізації ринків 45
КАЛЮГА Є. В., ГРИЩУК Г. В. Внутрішній контроль виробничої діяльності малих підприємств: вітчизняна та міжнародна практика.....51
КВЯТКО Т. М. Особливості формування бізнес-екосистем в сучасних умовах 57
ПАЛАМАРЧУК О. М., КОРКАЧ І. В. Тенденції розвитку цифрового маркетингу в сучасних умовах господарювання 63
ПЕРЧУК О. В., АРТЮХ О. О. Організація військового обліку в системі управління персоналом підприємства 69
ОЛЕКСАНДРА РОЖЕНКО, ВІТАУТАС ЮЩЮС. Тенденції та стратегія забезпечення сталого розвитку: Литва-Україна.....78
СЛЮСАР С. Т. БУТНИК А. П. Основні засади формування екологічної звітності.....84

Економічна теорія

БУТЕНКО Є. В., ХАРИТОНЕНКО Р. А., ІЩЕНКО Н. О. Розвиток правової бази здійснення моніторингу та охорони земель в умовах цифрового середовища 89
ВАСИЛЬЄВА О. О., ГОРОШКОВА Л. А., ШВИДКА С. П. Дисбаланс ринку праці України: сучасні тенденції та орієнтири подолання диспропорцій 99
ВИНОГРАДНЯ В. М., БУРДОНОС Л. І. Державна підтримка підприємницької діяльності в сучасних умовах.....109
КОСТИК Є. П., ОВСІЄНКО А. М. Соціально-економічні ризики повномасштабної війни російської федерації проти України та стабілізаційні заходи щодо їх подолання у контексті ініціатив Президента України 113
ШИМЧЕНКО Л. А. Міграційні процеси в Україні в період повномасштабної війни: безпекові гарантії та правові можливості.....120

Фінанси, грошовий обіг та кредит

ГУНЬКО К. А. Інституційні засади розвитку державного фінансового контролю.....126
ЄРЬОМЕНКО А. О. Місцеві бюджети у системі фінансового забезпечення територіальних громад 132
СТУДІНСЬКИЙ В. А., СТУДІНСЬКА Г. Я. Грошова реформа у контексті післявоєнного економічного відновлення України: постановка питання 138
ЧЕБЕРЯКО О. В., ЗАКРУШЕВСЬКИЙ Р. О. Державні цінні папери в забезпеченні боргової безпеки України в умовах повномасштабної війни 142

CONTENTS

Knowledge Economy, Innovative Economy

BOIKO OLENA, KUCHERENKO SVITLANA. Current challenges of innovative development in industrial enterprises 5
HOROSHKOVA LIDIIA, MASLOVA OKSANA, CHORNOBUK DIANA. The labor market and technology of staff training for the post-war reconstruction of Ukraine 15
SCHERBAK LYUDMYLA. Information processing in the educational process when studying issues regarding innovative technologies in tourism 27

Economy and Management

HOROSHKOVA LIDIIA, MENSHOV OLEKSANDR, VASYL'YEVA OLENA, SUMETS ALEXANDER, RYSHYKOV IHOR. Logistics technologies for the potential management of marine and river transport in Ukraine 32
IHNATENKO MYKOLA, MARMUL LARISA, ROMANIUK IRYNA. Development of competitive strategies by enterprises in the globalization of markets 45
KALIUHA YEVHENIIA, HRYSHCHUK HANNA. Internal control of production activity in small enterprises: domestic and international practice 51
KVIATKO TETIANA. Features of business ecosystem formation in modern conditions 57
PALAMARCHUK OXANA, KORKACH INNA.. Trends in the development of digital marketing in modern business conditions 63
PERCHUK OKSANA, OLEKSANDR ARTYUKH. Theoretical basis of accounting payments to employees of health care institutions 69
ROZHENKO OLEKSANDRA, JUSCIUS VYTAUTAS. Tendencies and strategy for sustainable development: Lithuania-Ukraine 78
SVITLANA SLIUSAR, ANDRIY BUTNIK. Basic principles of environmental reporting 84

Economic Theory

BUTENKO YEVHEN, KHARYTONENKO ROMAN, ISHCHENKO NADIIA. Development of the legal framework for land monitoring and protection in the digital environment 89
VASYL'YEVA OLENA, HOROSHKOVA LIDIA, SHVYDKA SVITLANA. The imbalance of the labor market in Ukraine: current trends and guidelines for overcoming disproportions 99
VYNOGRADNYA VITA, BURDONOS LYUDMILA. State support of entrepreneurial activity in modern condition 109
KOSTYK YEVHENII, ANATOLII OVSIIENKO. Socio-economic risks of a full-scale war of the russian federation against Ukraine and stabilization measures to overcome them in the context of the initiatives of the President of Ukraine 113
SHIMCHENKO LJUDMILA. Migration processes in Ukraine during a period of full-scale war: security guarantees and legal opportunities 120

Finance, Monetary Circulation and Credit

HUNKO KOSTIA. Institutional principles of state financial control development 126
YERYOMENKO ANNA. Local budgets in the system of financial security of territorial communities 132
STUDINSKI VOLODYMYR, STUDINSKA GALYNA. Monetary reform in the context of the post-war economic recovery of Ukraine: posing the question 138
CHEBERYAKO OKSANA, ZAKRUSHEVSKYI ROMAN. Government securities in ensuring the debt security of Ukraine in conditions of full-scale war 142

Міністерство освіти і науки України
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Економічний вісник університету

Збірник наукових праць учених та аспірантів

Випуск 57

https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-57

Заснований у 2006 році
Видається чотири рази на рік

Переяслав
2023

УДК 330.658.114
18Е

У збірнику опубліковані наукові статті з актуальних питань сучасної економіки, національної економіки України, економічної теорії, фінансів, бухгалтерського обліку, управління, маркетингу, розвитку підприємництва, аграрної економіки, функціонування фінансової системи і соціальної сфери, теорії і практики досліджень у галузі сучасних навчально-методичних технологій підготовки фахівців.

Для наукових працівників, викладачів, студентів економічних спеціальностей, працівників фінансово-кредитних установ та підприємницьких структур.

Редакційна рада: Мармуль Л. О., докт. екон. наук (головний редактор);
Гордей О. Д., докт. екон. наук; **Горошкова Л. А.**, докт. екон. наук; **Ігнатенко М. М.**, докт. екон. наук; **Калюга Є. В.**, докт. екон. наук; **Кириленко О. П.**, докт. екон. наук; **Кужелєв М. О.**, докт. екон. наук; **Лук'яненко І. Г.**, докт. екон. наук; **Марченко О.А.**, докт. екон. наук; **Пасічний М. Д.**, докт. екон. наук; **Тропіна В. Б.**, докт. екон. наук; **Череп А. В.**, докт. екон. наук; **Чугунов І. Я.**, докт. екон. наук; **Язлюк Б.О.**, докт. екон. наук; **Леваєва Л. Ю.**, канд. екон. наук; **Макарчук І. М.**, канд. екон. наук; **Малишко В. В.**, канд. екон. наук; **Паламарчук О. М.**, канд. екон. наук; **Слюсар С. Т.**, канд. екон. наук; **Чабан Г. В.**, канд. екон. наук; **Кучеренко С. Ю.**, канд. екон. наук (відп. секретар).
Міжнародна редакційна рада: В. Воронов докт. соц. наук (Латвія); **А. Ігнасяк-Шульц** докт. екон. наук (Польща); **А. Левітська** докт. екон. наук (Республіка Молдова); **В. Меньшиков** докт. соц. наук (Латвія); **М. Піотровська-Трибулл** докт. екон. наук (Польща); **М. Хітов** докт. економіки (Болгарія); **В. Юшчіус** докт. соц. наук (Литва).

Рекомендовано до друку Вченою радою Університету Григорія Сковороди в Переяславі. Протокол № 10 від 25 травня 2023 року.

Постановою президії ВАК України від 10 лютого 2010 р. № 1-05/1 збірник наукових праць «Економічний вісник університету» внесено до нового переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з економічних наук на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Наказом Міністерства освіти і науки України № 1021 від 7 жовтня 2015 р. відповідно до рішення Державної атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України від 29 вересня 2015 року збірник наукових праць «Економічний вісник університету» перереєстровано як фахове наукове видання України, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з економічних наук на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Наказом Міністерства освіти і науки України № 1301 від 15 жовтня 2019 р. відповідно до рішення Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України від 15 жовтня 2019 року збірник наукових праць «Економічний вісник університету» внесений до Переліку наукових фахових видань України, категорія «Б».

Адреса редакційної колегії:
08400, м. Переяслав, вул. Сухомлинського, 30, к. 107.
Засновник та видавець: Університет Григорія Сковороди в Переяславі.
Художник обкладинки: Попенко О.В.
Коректор: Леваєва Л.Ю.
Верстка: Сердюк А.В.
Підписано до друку 26 травня 2023 року. Формат 60х84/8.
Папір офсет. №1.
Гарнітура тип Arial. Друк офсетний. Ум. др. арк. 18,48.
Обл.–вид. арк. 15,81. Наклад 100 примірників.

Університет Григорія Сковороди в Переяславі.
08400, обл. Київська, м. Переяслав, вул. Сухомлинського, 30.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
(реєстрація: серія КВ, №12268-1152 Р від 01.02.2007; перереєстрація: серія КВ, №21383-11183 ПР від 17.06.2015; перереєстрація: серія КВ, №25325-15265 ПР від 26.10.2022.)
Тел./факс +38(044) 293-11-17; +38 (068) 355-83-20; e-mail: ekon.dek@ukr.net
Сайт збірника наукових праць: https://economic-bulletin.com

Періодичне наукове видання «Економічний вісник університету»
зареєстроване в міжнародній базі даних періодичних видань:
ISSN 2306-546X (print)
ISSN 2414-3774 (online)
Key title: Ekonomìčnij vìsnik unìversitetu
Abbreviated key title: Ekon. vìsn. unìv.
Індексування і реферування: Україніка Наукова, Джерело.
Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Directory of Open Access Journals (DOAJ), ERIH PLUS, IDEAS/RePEc, Index Copernicus International (ICI), Central and Eastern European Online Library (CEEOL), Ulrich's Periodicals Directory (США), Google Scholar, Research Bible, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Українські наукові журнали.

©УГСП, 2023.

Ministry of Education and Science of Ukraine
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

University Economic Bulletin

Collection of scientific articles of scientists and post-graduate students

ISSUE 57

https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-57

Established in 2006
Issued quarterly

Pereiaslav
2023

УДК 330.658.114
18E

The collection contains the scientific articles on actual issues of the modern economics, national economy of Ukraine, economic theory, finance, accounting, management, marketing, entrepreneurship development, agricultural economy, functioning of financial system and social sphere, theory and practice of research in the field of modern teaching and methodological technologies for training specialists.

For scientists, teachers, students of economic specialties, employees of financial and credit institutions and entrepreneurs.

Editorial Board: L. O. Marmul, Doctor of Economics (chief editor);
O. D. Hordei Doctor of Economics; **L. A. Goroshkova** Doctor of Economics; **M. M. Ignatenko**, Doctor of Economics; **Y. V. Kaliuga**, Doctor of Economics; **O. P. Kyrylenko**, Doctor of Economics; **M. O. Kuzheliev**, Doctor of Economics; **I. G. Lukianenko**, Doctor of Economics; **O. A. Marchenko**, Doctor of Economics; **M. D. Pasichnyi**, Doctor of Economics; **V. B. Tropina**, Doctor of Economics; **A. V. Cherep**, Doctor of Economics; **I. Y. Chugunov,** Doctor of Economics; **B. O. Yazlyuk**, Doctor of Economics; **L. Y. Levaieva**, Candidate of Economics; **V. V. Malyshko**, Candidate of Economics; **I. M. Makarchuk**, Candidate of Economics; **O. M. Palamarchuk**, Candidate of Economics; **S. T. Sliusar**, Candidate of Economics; **G. V. Chaban**, Candidate of Economics; **S. Y. Kucherenko**, Candidate of Economics (Secretary).
International Editorial Board: V. Voronov, Doctor of Sociology (Latvia); **A. Ignasiak-Szulc,** Doctor of Economics (Poland); **A. Levitska,** Doctor of Economics (Republic of Moldova); **V. Menshikov,** Doctor of Sociology (Latvia); **M. Piotrowska-Trybull,** Doctor of Economics (Poland); **M. Khitov,** Doctor of Economics (Bulgaria); **V. Juščius,** Doctor of Sociology (Lithuanian).

Recommended by the Academic Council of Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav. Protocol No 10 dated May 25, 2023.

By the decision of Presidium of Higher Attestation Committee of Ukraine dated February 10, 2010, No 1-05/1 Collection of Scientific Articles «University Economic Bulletin» was included to the new list of the professional publications of Ukraine, in which results of Dissertations in Economy for the Doctor and Candidate scientific degrees may be published.

By the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1021 from October 7, 2015 and according to the resolution of the State Attestation Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine from September 29, 2015 the Collection of Scientific Articles of Scientists and Post-graduate Students «University Economic Bulletin» is re-registered as a professional scientific publication of Ukraine where the research results of doctoral and candidate theses in Economics can be published.

By the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1301 from October 15, 2019 and according to the resolution of the Attestation Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine from October 15, 2019, the Collection of Scientific Articles of Scientists and Post-graduate Students «University Economic Bulletin» is included to the List of scientific professional publications of Ukraine, category «B».

Address of Editorial Board:
08400, Pereiaslav, Sukhomlynskogo Str., 30, office 107.
Founder and issuer: Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav.
Cover page designer: O.V. Popenko
Corrector: L.Y. Levaieva
Layout: A.V. Serdyuk
Signed for print on May 26, 2023. Format 60x84/8.
Offset paper №1.
Type Arial. Offset print. Conventional printed sheet. 18,48.
Issued sheets 15,81. 100 copies.

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav.
08400, Kyiv Region, Pereiaslav, Sukhomlynskogo Str., 30.
Certificate on inclusion to the State Publisher Register
(registration: series KB, No 12268-1152 P dated 01.02.2007; re-registration: series KB, No 21383-11183 PR dated 17.06.2015; re-registration: series KB, No 25325-15265 PR dated 26.10.2022).
Tel./fax +38 (044) 293–11–17; +38 (068) 355-83-20; e-mail: ekon.dek@ukr.net
Website of scientific bulletin: https://economic-bulletin.com

Serial publication «University Economic Bulletin»,
Registered in the international database of serial publications:
ISSN 2306-546X (print)
ISSN 2414-3774 (online)
Key title: Ekonomìčnij vìsnik unìversitetu
Abbreviated key title: Ekon. vìsn. unìv.
Indexing and reviewing: Ukrainika Naukova, Dzherelo.
International information and scientometric data base: Directory of Open Access Journals (DOAJ), ERIH PLUS, IDEAS/RePEc, Index Copernicus International (ICI), Central and Eastern European Online Library (CEEOL), Ulrich's Periodicals Directory (USA), Google Scholar, Research Bible, National Library of Ukraine after V.I. Vernadskiy, Ukrainian Scientific Journals.

© UHSP, 2023.